

Waldemar Gliński

"Region łódzki jako ośrodek przemysłu metalowo-maszynowego Królestwa Polskiego w latach 1864-1914", Dariusz Klemantowicz, Łódź 2008 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 15/2, 215-217

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dziejów kościelnych i świeckich miasta Biecza. Należy też oczekiwać na kolejne artykuły i pozycje książkowe dotyczące tego wyjątkowego miasta oraz żyjących w nim ludzi.

Ks. Władysław Kret

Dariusz K l e m a n t o w i c z, *Region łódzki jako ośrodek przemysłu metalowo – maszynowego Królestwa Polskiego w latach 1864 - 1914*, Łódź 2008, ss. 245.

Badania nad dziejami przemysłu w XIX i w XX w. znalazły się obecnie niejako na marginesie głównych nurtów badawczych polskich historyków. Podejmowane są sporadycznie - przy okazji omawiania zagadnień społecznych. Odpowiednią rangę studiów nad dziejami przemysłu nadaje się obecnie w zasadzie tylko w łódzkim ośrodku akademickim, który od dziesięcioleci specjalizuje się w tym zakresie i który wydał już kilka generacji historyków – profesjonalistów w dziedzinie historii gospodarczej. Stąd też dziejom przemysłu Łódzkiego Okręgu Przemysłowego poświęcono wiele publikacji. Najwięcej miejsca zajął przemysł włókienniczy, co zrodziło przekonanie, iż odegrał on wiodącą, niemal wyłączną rolę w rozwoju tego regionu, a co za tym idzie – utarło się przeświadczenie o marginalnej roli innych gałęzi przemysłu, w tym także metalowo – maszynowego¹. W kontekście tym z wielką satysfakcją odnotować należy podjęcie przez D. Klemantowicza badań nad dziejami tego właśnie przemysłu. Napisana przez niego książka na ten temat pozwala zmienić perspektywę oceny rozwoju przemysłowego regionu łódzkiego oraz docenić rolę, jaką odegrał w latach 1864 - 1914 przemysł metalowo – maszynowy nie tylko w tymże regionie, ale także w Królestwie Polskim.

Opublikowana przez D. Klemantowicza praca opiera się na niezwykle szerokiej bazie źródełowej. Autor dotarł do blisko 400 jednostek archiwalnych, przechowywanych głównie w Archiwum Państwowym w Łodzi oraz w Piotrkowie Trybunalskim, wytworzonych przez instytucje państwowe (Rząd Gubernialny Piotrkowski, Starszy Fabryczny Inspektor Guberni Piotrkowskiej, akta miejskie Łodzi, Zgierz, Piotrkowa Trybunalskiego, Zduńskiej Woli, Tomaszowa Mazowieckiego). Zespoły te posiadają najciekawsze dla historii gospodarczej jednostki archiwalne. Bardzo cenne informacje pochodzą z ksiąg wieczystych, przechowywanych w pięciu sądach rejonowych (w Łodzi, Pabianicach, Piotrkowie Trybunalskim, Tomaszowie Maz. i Zgierzu) oraz z akt notariuszy łódzkich, piotrkowskich i z Tomaszowa Maz. Materiał źródłowy obejmuje też sprawozdania urzędowe i statystyki dotyczące przemysłu – odnoszące się do guberni piotrkowskiej i ogólnie do Królestwa Polskiego. Autor przeprowadził też kwerendę prasy lokalnej i ogólnopolskiej. Bibliografia zwiera 22 tytuły prasowe, w tym także wydawane w języku niemieckim (*Illustrierte Sonntags-Beilage zur Neuen Lodzer Zeitung, Lodzer Zeitung, Neue Lodzer Zeitung*) i rosyjskim (*Piotrkowskija Gubernskija Wiedomosti, Wiestnik Finansow Promyszlennosti i Torgowli*). W szerokim zakresie wykorzystano też literaturę przedmiotu. Autor nie pominął

¹Niektórzy historycy twierdzili wręcz, że do I wojny światowej przemysł włókienniczy w regionie łódzkim był nie tyle wiodącą, co wyłączną gałęzią przemysłową. Zob.: I. I g n a t o w i c z, *Łódzki Okręg Przemysłowy*. W: *Encyklopedia gospodarcza Polski do 1945 r.* T. 1, Warszawa 1981, s. 453; J. K a l a i n s k i, *Zarys historii gospodarczej XIX i XX w.* Warszawa 2002, s. 46, 87.

dorobku historiografii niemieckiej i rosyjskiej, poświęconej dziejom gospodarczym regionu łódzkiego. W sumie bibliografia obejmuje około 300 pozycji bibliograficznych.

Prezentowana publikacja zawiera cztery rozdziały. W pierwszym omówiono uwarunkowania rozwoju przemysłu metalowo – maszynowego polskiej „ziemi obiecanej”. Rozdział drugi poświęcony został głównym ośrodkom tej gałęzi przemysłu w aglomeracji łódzkiej. Najwięcej nowych ustaleń, mających duże znaczenie dla dalszych badań nie tylko nad przemysłem regionu łódzkiego, ale także nad rozwojem przemysłu metalowo – maszynowego w całym Królestwie Polskim zawiera rozdział trzeci, w którym przedstawiono strukturę branżową omawianej gałęzi przemysłu, poczynając od maszyn, konstrukcji budowlanych, środków transportu, poprzez odlewnie żelaza, wytwórnie blach, drutu i gwoździ, aż po fabryki zegarów i zakłady elektrotechniczne. Niezwykle cenne i odkrywcze treści zawarte zostały w rozdziale czwartym, omawiającym dynamikę rozwoju przemysłu metalowo – maszynowego, a także jego strukturę własnościową i narodowościową.

Z uznaniem trzeba odnieść się do niezwyklej akrybii, jaką Autor wykazał w zakresie warsztatu i metodologii. Studia nad dziejami gospodarczymi nie należą do łatwych działań badań historycznych; wymagają ustawicznego stosowania metod statystycznych, sporządzania różnego rodzaju wykresów, dokonywania pomiarów i dokumentacji w postaci wyliczeń matematycznych. Analiza danych statystycznych pozwala dopiero na wyciągnięcie wniosków i stawianie tez naukowych. Analiza taka została bardzo rzetelnie przeprowadzona, a świadczy o tym zamieszczenie w omawianej publikacji 44 tabel i 5 wykresów, ukazujących dynamikę rozwoju przemysłu metalowo – maszynowego Łódzkiego Okręgu Przemysłowego w porównaniu do tempa rozwoju w skali Królestwa Polskiego.

Podkreślić należy również fakt, iż Autor nie dał się zwieść obiegowym opiniom i bardzo głęboko zakorzenionym poglądom na temat rozwoju kapitalizmu na ziemiach polskich. Omawiając strukturę narodowościową przemysłowców gałęzi metalowo – maszynowej, stwierdza dominującą rolę, jaka przypadła przemysłowcom pochodzenia niemieckiego. Odrzuca jednak tezę stawianą przez niektórych historyków niemieckich, jakoby wynikało to z misji cywilizacyjnej odgrywanej przez Niemcy w Europie Środkowo – Wschodniej². Dominacja kapitału niemieckiego wynikała z licznych więzi przemysłowców niemieckich ze swoimi rodakami, co owocowało łatwiejszym dostępem do nowoczesnych technologii i zasobów kapitałowych (s. 209). Autor nie zgadza się również z mocno zakorzenioną w historiografii polskiej poświęconej dziejom gospodarczym tezą, sformułowaną przez Maxa Webera, jakoby czynnikiem dynamizującym rozwój kapitalizmu był protestantyzm, kreujący postawy operatywności i przedsiębiorczości. Twierdzenie swoje uzasadnia licznymi przypadkami karier przedsiębiorców katolickich zarówno niemieckiego, jak i polskiego pochodzenia. Zauważa przy tym, że stosunki typowe dla gospodarki opartej na zasadach kapitalistycznych pojawiły się najw-

²A. Eichler, *Das Deutschtum in Kongreßpolen*, Stuttgart 1921, s. 81 – 82; A. Breyer, *Die deutschen ländlichen Siedlungen des mittelpolnischen Warthbruches*. Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, 1938: 34, s. 63; W. Bloch, *Der Schöpfer der ersten Grossbetriebe der Litzmannstädter Industrie*, Ludwig Geyer (1805 – 1869). W: *Deutsche Gestalter und Ordner*, Wyd. K. Lück. Posen 1940, s. 182.

cześniej, bo już w średniowieczu w krajach katolickich – w północnej Italii i południowych Niderlandach (s. 210 – 211).

Głównym wnioskiem uzasadnionym przez Autora solidną analizą zbadanego materiału źródłowego jest stwierdzenie roli jaką odegrał przemysł metalowo – maszynowy i powody jego dynamicznego rozwoju. W przededniu I wojny światowej gałąź ta wysunęła się w regionie łódzkim na drugą pozycję, ustępując nadal dominującemu przemysłowi włókienniczym. Przyczynami tego rozwoju było zapotrzebowanie łódzkiego włókiennictwa na maszyny, wzrost chłonności rynku rosyjskiego, a także modernizacja rolnictwa i wprowadzanie do produkcji rolnej nowoczesnych maszyn i urządzeń. Pociągało to za sobą zdynamizowanie przetwórstwa rolnego, które również wymagało dostaw produktów wytwarzanych przez przemysł metalowo – maszynowy. Autor stwierdzając wzrost produkcji maszyn i narzędzi rolniczych dokonał porównania wysokości produkcji w tym przemyśle w okręgu łódzkim ze skalą produkcji maszyn i narzędzi rolniczych w ośrodkach warszawskim i lubelskim (s. 146 – 147).

Prezentowana publikacja stanowi poważny wkład w badaniach nad przemysłem metalowo – maszynowym nie tylko w Łódzkim Okręgu Przemysłowym, ale również w Królestwie Polskim. Jej walorem jest podejmowanie w kontekście problematyki gospodarczej również zagadnień społecznych i narodowościowych. Dzięki temu z pewnością okaże się ona przydatna nie tylko dla historyków specjalizujących się w dziejach gospodarczych, ale także dla tych, którzy zajmują się zagadnieniami społecznymi.

Ks. Waldemar Gliński

Studia Prymasowskie (I-2007). Red. Bp A. F. D z i u b a. Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, ss. 312

Rynek księgarski wzbogaca się o coraz nowe publikacje, które odzwierciedlają stan współczesnej kultury, budują obraz postrzegania świata oraz pobudzają do refleksji nad kondycją współczesnego człowieka. Nie brak także nowych periodyków, które podejmują ryzykowną drogę obliczoną na długie lata podejmowania wyzwań płynących ze zmieniającego się nieustannie zapotrzebowania na publikowane teksty. Wielu mówi współcześnie, że więcej ludzi pisze niż czyta. Jednak drukowany owoc myśli ludzi pochyłających się nad słowem, każe ciągle patrzeć z optymizmem w przyszłość i szukać pozytywnych symptomów, które zwiastują rozwój, a nie stagnację.

Współczesny czas, który przypada na permanentne nastawienie na przyspieszenie, każe poszukiwać metod i koncepcji, które odpowiedzą na zapotrzebowanie dzisiejszej społeczności. Metody rynkowe wydają się kształtować relacje i procesy kształtujące ludzi mieszkających obok siebie. Wydaje się, że istnieje ogromne zapotrzebowanie za nowe formy ideologii, które zaspokoją potrzebę wewnętrznego uspokojenia, choćby na chwilę.

Kościół i społeczności uniwersyteckie są przestrzeniami, które z zasady odpowiadają na obiektywne potrzeby człowieka. Pomijając mody i style, które niosą jedynie pozór spraw i zasad wpływających na współczesność, wspomniane instytucje charakteryzują się umiłowaniem prawdy oraz ciągle nowym i świeżym spojrzeniem ewangelicznego gospodarza, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy stare i nowe. Umiejętność spojrzenia z szacunkiem